

УДК 372.874:371

Валентина Мовчан

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОЕКТНО-ХУДОЖНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Зростання ролі дизайн-освіти у початковій школі вимагає нових підходів до підготовки вчителів, які на практиці упроваджуватимуть у навчальний процес загальнорозвиваючі ідеї дизайн-освіти. Пріоритетною складовою дизайн освіти є проектно-художня діяльність, тому реалізація завдання вдосконалення підготовки майбутніх учителів до такого виду діяльності учнів початкових класів, в умовах сьогодення, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні наукові підходи до специфіки підготовки майбутніх учителів початкової школи висвітлено у працях Н. Бібік, О. Біди, Л. Пуховської, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, І. Шапошнікової та ін., готовність майбутнього вчителя до творчої діяльності розглядається у роботах В. Васенка, О. Гришиної, Л. Мільто, В. Моляка, В. Сироти та ін. Дослідженню окремих питань теорії та практики проектно-художньої діяльності учнів початкових класів присвячені наукові напрацювання В. Вдовченка, І. Веремійчика, Л. Маліновської, Н. Колесник, Н. Конишевої, Т. Носаченко, О. Ожерельєвої, В. Тименка, Ю. Холостенко та інші. Проте, умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів залишаються малодослідженими.

Мета нашої статті полягає у визначенні педагогічних умов, що сприяють ефективній підготовці майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів.

Формування проектно-художніх здібностей майбутніх учителів початкових класів залежить від педагогічних умов, що впливають на організацію і контроль за процесом підготовки студентів до проектно-художньої діяльності молодших школярів. Серед них виділяємо: створення такого освітнього середовища, яке сприяє вільному вияву потенційних художніх можливостей кожного студента; використання сукупності методів індивідуального та диференційованого навчання; здійснення відповідного педагогічного керівництва.

Розглядаючи закономірності педагогічного процесу, Ю. Бабанський наголошує, що його ефективність залежить від умов, в яких він протікає [1, с. 78].

Умова – це 1) обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється процес підготовки; 2) правила, вимоги, виконання яких забезпечить ефективність процесу підготовки [2, с. 1295].

З філософської точки зору, умова визначається як категорія, в якій

відображено універсальні відношення об'єкта до тих факторів, завдяки яким він виникає та існує [10, с. 703].

Ми розглядаємо педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до проектно-художньої діяльності учнів як обґрунтовану систему організації освітнього середовища студентів та суб'єкт-суб'єктні відносини між викладачем та майбутнім учителем початкової школи.

У процесі дослідження були теоретично обґрунтовані педагогічні умови, які сприяють ефективній підготовці майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів. Визначені умови об'єднуються у три групи.

Перша група умов – формування у майбутніх учителів початкових класів мотивації до проектно-художньої діяльності шляхом усвідомлення завдань початкової дизайн-освіти у відповідності з сучасними концепціями, специфікою організації проектно-художньої діяльності учнів початкової школи.

Друга група умов – освітнє середовище: 1) викладач – як дизайнер, суб'єкт-суб'єктні відносини зі студентами, творча атмосфера, обмін думками тощо; 2) інтерактивні технології навчання, які забезпечать формування у студентів системи проектно-художніх знань, умінь і навичок і досвіду дизайнерської діяльності.

Третя група умов – організація самостійної творчої діяльності студентів, яка включає залучення студентів до виконання самостійних творчих завдань, орієнтованих на організацію проектно-художньої діяльності молодших школярів та оволодіння ними методами самостійної проектно-художньої діяльності.

При реалізації першої групи умов – мотивації майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів ми враховували так званий «негативний» мотив, який викликаний тривалим функціонування думки про другорядність таких навчальних предметів, як «Образотворче мистецтво» та «Художня праця» у початковій та середній школах. За таких обставин, позитивна мотивація студентів до проектно-художньої діяльності не може бути сформована. Тому, важливим завданням на перших етапах підготовки є формування зацікавленості та стійкого інтересу у студентів до художньої творчості, розкриття потенціалу мистецтва та проектно-художньої діяльності у розвитку учня молодшого шкільного віку. Виконання цієї умови залежить від розуміння тих загальнорозвиваючих цілей і завдань, які ставляться у рамках проектно-художньої діяльності.

Сьогодні посилилось розуміння педагогами і психологами ролі позитивної мотивації студентів до навчання у забезпеченні успішного оволодіння знаннями і уміннями. При цьому виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора у випадку недостатньо високих здібностей [6, с. 266].

У процесі формування позитивної мотивації студентів до проектно-художньої діяльності ми спиралися на погляди Є. Ільїна, який розглядає мотивацію як динамічний процес формування мотиву (як підстави для вчинку) [6, с. 67]. Мотив на відміну від мотивації – це те, що належить самому суб'єкту поведінки, є стійкою властивістю особистості, спонукає до здійснення певних дій [8, с. 465].

Інтерес для нашого дослідження становлять фактори позитивного мотиву до навчання (за А. Гебосом): усвідомлення найближчих і кінцевих цілей навчання; усвідомлення теоретичного і практичного значення засвоєних знань; емоційна форма викладання навчального матеріалу; висвітлення «перспективних ліній» у розвитку наукових понять; підбір завдань, які створюють проблемні ситуації у структурі навчальної діяльності; професійна направленість навчальної діяльності; наявність допитливості і «пізнавального психологічного клімату» в навчальній групі [6, с. 266].

Реалізація другої групи умов на практиці передбачає створення такого освітнього середовища у процесі вивчення дисциплін «Трудове навчання з практикумом», «Образотворче мистецтво з методикою викладання», яке б сприяло оволодінню художніми засобами вираження, формуванню естетичного ставлення до творів мистецтва та навколишнього середовища в цілому, розвитку їхніх художніх нахилів і здібностей, оволодінню сучасними методиками організації і керівництва проектно-художньою діяльністю учнів, які відповідають нормам початкової школи і вмінням використовувати їх у практичній професійній діяльності.

Освітнє середовище навчального закладу має наступні компоненти структури: просторово-семантичний компонент – архітектурно-естетична організація простору (архітектура будівель і дизайн інтер'єрів, просторова структура навчальних і рекреаційних приміщень і т.д.); символічний простір (різноманітні символи – герб, гімн, традиції тощо); змістовно-методичний компонент – змістовна сфера (концепції навчання і виховання, освітні та навчальні програми, навчальний план, навчальні посібники, наочність та ін.); комунікаційно-організаційний компонент – особливості суб'єктів освітнього середовища (розподілення статусів і ролей, національні особливості студентів і педагогів, їх цінності, установки, стереотипи і т.д.); комунікаційна сфера (стиль навчання і викладання, просторова і соціальна щільність серед суб'єктів освіти і т.д.); організаційна сфера (особливості управлінської культури, наявність творчих об'єднань викладачів, ініціативних груп і т.д.) [3, с. 275–276].

Для забезпечення сприятливого освітнього середовища підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів потрібно:

а) вивчення педагогічного світового і вітчизняного досвіду організації проектно-художньої діяльності учнів початкової школи;

б) впровадження у навчальний процес передових педагогічних методик та інтерактивних технологій (метод проектів, ігрові методи, технологія морфологічного аналізу, технологія відкритих запитань А. Гіна, технологія «портфоліо», інформаційно-комунікаційні технології тощо), які сприяють розвитку логічного і образного мислення, реалізації творчого потенціалу і самовираження;

в) науково-методичне забезпечення, яке включає: інформаційні ресурси і комп'ютерні засоби навчання.

Для успішної реалізації вищезазначеної умови важливе значення має створення певного морального та емоційного клімату, який сприяє не тільки розвитку творчих здібностей майбутніх учителів початкових класів, а й суб'єкт-суб'єктних відносин між викладачем та студентом (за І. Ленером):

- давати спочатку легкі доступні творчі завдання;
- просити повідомити по-новому добре відоме;
- виявляти зацікавленість діями студентів;
- визнавати та заохочувати багатоваріанті відповіді;
- розкривати особистісну значущість того, що вивчається і робиться;
- заохочувати відчуття передбачення та очікування, підтримувати на занятті відчуття очікування;
- знайоме робити знову незнайомим (з іншого ракурсу);
- будувати передбачення на обмежених даних;
- співвідносити речі, які, на перший погляд, не співвідносяться;
- не підкреслювати відчуття провини після здійснення помилки;
- підвищувати значення відповіді, інколи навіть помилкової, шукати в ній раціональне зерно [7, с. 146].

Також, важливий вплив на процес підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів має предметне оточення, у якому вони живуть, навчаються та відпочивають. Це впливає на розвиток морального ставлення людини до суспільства, іншої людини, праці; формує потребу сприймати і переживати естетичні цінності, самому створювати їх у предметному середовищі, розвиває здатність бачити красу форм, колірної гармонії, пропорційності величин, природної і створюваної руками людини композиції в предметному оточенні, формує художній смак, сприяє створенню позитивного настрою у студентів, бажання жити і працювати за законами краси [9, с. 16].

Практична проектно-художня діяльність сприяє розвитку критичного образного мислення, яке стає засобом організації дії, попередньою її умовою. Досвід проектно-художньої діяльності дає змогу студентам відпрацьовувати художні вміння, розвивати практичні навички роботи з різними матеріалами. Тому використання на цьому етапі диференційо-

ваного навчання із урахуванням індивідуальних здібностей і нахилів студентів дозволить урівняти можливості студентів із різною попередньою художньою підготовкою. При цьому може бути використана як рівнева диференціація (за здібностями та успішністю в навчанні), так і профільна – за нахилами та інтересами [4, с. 10].

На етапі виконання третьої групи умов (організація самостійної роботи студентів) відбувається актуалізація набутих проектно-художніх знань, умінь і навичок, узагальнення методичних понять організації проектно-художньої діяльності учнів початкових класів, розвиток рефлексивних умінь (саморефлексія, аналіз роботи однокурсників та учителів початкової школи під час проходження педагогічної практики). При виконанні цього завдання мають ураховуватись вищезазначені умови та доповнюватись виконанням завдань, які спрямовані на самостійну проектно-художньою діяльність студентів і розробку методичного забезпечення для організації проектно-художньої діяльності учнів початкових класів.

Завданням викладача на даному етапі є допомога та орієнтування студентів у самостійних пошуках дизайнерської ідеї при виготовленні виробів із текстилю, природних матеріалів, паперу і картону, пластичного матеріалу (пластилін, солоне тісто) тощо. При самостійній розробці методичних матеріалів організації проектно-художньої діяльності учнів початкових класів пропонується виготовляти наочність з використанням малюнків (приклади виробів) із зазначенням матеріалів, інструментів, допоміжних засобів, які потрібні для виконання елементарних дизайнерських завдань.

При реалізації вище зазначених умов підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів слід пам'ятати про професійний імідж викладача вищого навчального закладу, який має бути авторитетним носієм мистецьких та методичних знань, вміти продукувати нові ідеї та підходи, мати розвинений художній смак, володіти практичними способами проектно-художньої діяльності, професійною інтуїцією; здатного організовувати творчий процес дизайнерської діяльності студентів та формувати емоційно-ціннісне відношення як до мистецьких творів відомих митців, так і до виробів студентів і молодших школярів.

Лише завдяки високому професіоналізму, гуманістичній позиції, захопленому ставленню до предмета викладач може активно включати студентів у суб'єкт-суб'єктну взаємодію, ініціювати, організувати, стимулювати саморух майбутніх учителів до професійного самовдосконалення та самореалізації, «творення» себе як особистості, як фахівця [5, с. 102].

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів відповідатиме сучасним потребам початкової школи, за умови комплексного формування у студентів логічного і

образного мислення, художнього смаку, естетичного сприйняття творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, професійних компетенцій щодо організації проектно-художньої діяльності молодших школярів. Щоб бути ефективною в сучасних умовах, система підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів має відповідати новітнім тенденціям початкової дизайн-освіти, які активно використовуються у практиці початкової школи.

Перспективу подальших досліджень дієвості визначених педагогічних умов ми вбачаємо в експериментальній перевірці їх у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до проектно-художньої діяльності учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТВ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Глоссарий современного образования / нар. укр. акад.; под общ. ред. Е. Ю. Усик ; [сост.: Астахова В. И. и др.]. – Х. : Изд-во НУА, 2007. – 524 с.
4. Гусак П. М. Теорія і технологія диференційованого навчання майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / П. М. Гусак. – Київ, 1999. – 39 с.
5. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів початкових класів професійної готовності до створення виховних ситуацій : дис. кандидата пед. наук : 13.00.04 / Демченко Олена Петрівна. – Вінниця, 2006. – 250 с.
6. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Ильин Е. П. – СПб : Изд-во «Питер», 2000. – 512 с.: ил. – (Серия «Мастера психологи»).
7. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
8. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. Кн. 1: Общие основы психологи / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М. : Гуманит. изд. цент ВЛАДОС, 2000. – 688 с.
9. Ожерельева О. В. Дизайнобразование будущих учителей начальных классов в процессе вузовской подготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Ольга Вячеславовна Ожерельева. – Москва, 2005. – 239 с.
10. Філософський словник / [за ред. В. І. Шинкарука]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – 800 с.